

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI DERGİSİ

DİNİ, AHLAKİ, EDEBİ, MESLEKİ AYLIK DERGİ

10. Cilt

Mart - Nisan 1971

106 - 107. Sayı

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İnsanlar, Doğru Yolu Gösterenlere Her Zaman Muhtaçtır Lütfi DOĞAN	67
Hareketlerin Ölçüsü Niyetlerdir Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT	71
Bâzı Sürelerin Başlangıç Harfleri Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU	76
Besmele Abdullah AYDEMİR	82
Tehlikeli Bir Cereyan: Ruhçuluk Dr. Süleyman ATEŞ	90
Mantık Felsefesi Nedir? Doç. Dr. Necati ÖNER	100
Emir Sultan'da Duyuşlar Osman KESKİOĞLU	104
Duâ Mehmet Akif ERSOY	109
Dört Mezhebe Göre Cum'a ve Bayram Hutbeleri M. Talât KARACİZMELİ	110
Tıp ve Kur'an'da İnsanın Yaradılışı Çeviren: M. ÇOBANBEYLİ	118
Prof. Kâmil Miras Veli ERTAN	122
Yugoslavya'da İslâmiyet Hakkı MAVİŞ	126

Ö Z Ü R

Geçen sayımızın kapağında Ocak - Şubat sayısı yanlışlıkla Şubat - Mart olarak çıkmıştır.

Muhterem okuyucularımızdan özür diler, Ocak - Şubat olarak düzeltiriz.

HAREKETLERİN

ÖLÇÜSÜ

NIYETLERDİR

Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ ⑤

Ömer İbnu'l-Hattab (R.A.) Hazret-i Peygamber (S.A.S.) den rivâyet etmiştir:

"Ameller niyetlere göre hesâbedilir ve her kişi için yalnız niyet ettiği şey vardır: Kimin hicreti kavuşmak istediği bir dünyâ nîmetine veya evlenmek istediği bir kadına müteveccih ise, onun hicreti, hicret ettiği şeydir." (Buhârî ve Müslim)

Yukarıda zikrettiğimiz hadîs-i şerîfin delâlet ettiği mânâ yönünden azametiyle ilgili olarak hadîs imamlarından nakledilen haberler tevatür derecesine bâliğ olmuştur. Buhârî'nin ifadesine göre, Hazret-i Peygamber (S.A.S.) in hadîsleri arasında, çeşitli meseleleri içine alması bakımından bundan daha şümullü, insanlara sağladığı faide bakımından bundan daha zengin bir başka hadîs yoktur. Bu

sebeplerdir ki, Abdurrahman İbn-i Mehdî, Şâfiî, Ahmed İbn Hanbel, Alî İbnu'l-Medîni, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Dârakuinî ve Hamza el-Kinânî gibi birçok imamlar, mezkûr hadîsin, İslâm'ın üçte birine muâdil olduğu görüşü üzerinde ittifak etmişler; Abdurrahman İbn Mehdî 30, Şâfiî ise 70 çeşit ilmin bu hadîsin şümûlü içerisine girdiğini ileri sürmüşlerdir.

Filhakika, kasta mebnî fiillerle kasıdsız yapılan fiillerin değerlendirilmesi yönünden bugünkü Ceza Hukukunun da mühim unsurlarından birini teşkil eden niyet, Hazret-i Peygamber (S.A.S.) in bu hadîsinde en vecîz ifadesini bulmuştur.

İnsanın, ister sevâb yönünden olsun, ister ıkâb yönünden olsun, kesbi veya kazancı, hem kalbi, hem dili ve hem de el, ayak gibi diğer bâzı uzuvlarıyla hâsıl olur. Hadîs-i şerîfin özünü teşkil eden "niyet" ise, bu üç kısımdan biridir ve çok defa müstakil bir ibâdet hükmünde olduğu halde, diğerleri ona ihtiyaç gösterir. Hazret-i Peygamber'in

إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

"Ameller niyetlere göre hesâbedilir." sözünde bu mânâ açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Gerçekten, insana sevâb kazandıran fiil, sağ elin sadaka vermesinden ziyâde, niyetin sadaka vermeğe yönelmesidir. Niyeti, fakire sadaka verdiği zaman çevresini aldatmak olan kimse, sadaka veren sağ elin fiiliyle sevâb kazancak değil, fakat kalbinde gizlediği fesad niyetine göre ıkaba mâruz kalacak, hiç olmazsa tasaddukla hâsıl olacak sevâbı kaybedecektir. Bunun gibi, câmide safları yararak, veya cemâatin omuzları üzerinden ayak atarak ön safta mekân tutan kimsenin niyetinde, şeref alâmeti olan alnını yerlere sürerek ubûdiyetini Hâlık'ına arz etmekten ziyâde, fiilini cemâate göstermek arzusu

hâkim olursa, o kimsenin kazancı, kendisini ön safa götüren, veya rükû' ve secdeye vardırıran uzuvları yönünden değil, onu bu fiilleri işlemeğe sevkeden niyeti yönündendir. Bu, şu demektir ki, insanın, câmie girmekle veya ön saflarda mekân tutarak rükû' ve secdeye varmakla izhar ettiği fiil veya amel —ki biz buna namaz diyoruz—, ancak niyetin peşinden giden ve ona tabî' olan hareketlerden ibarettir. Niyet ise, bu hareketlere kendi damgasını vurur, onları kendi rengeyle renklendirir ve onlara kendisinin sâhip olduğu değeri kazandırır. İşte bu sebeptendir ki, Hazret-i Peygamber (S.A.S.), yukarıda zikrettiğimiz hadîsinde, "Amellerin niyetlere göre hesabedileceğini" veya "değerlendirileceğini" beyan buyurmuştur.

İslâm ulemâsı, ibâdetlere ve bâzı muâmelâta taallûk eden amellerde niyeti şart koşmuşlardır; esasen, Hazret-i Peygamber (S.A.S.) in mezkûr sözünden anlaşılan diğer bir mânâ da budur: Ameller niyetlerle değerlendirildiğine göre, niyetsiz yapılan amellerde değerlendirmenin bahis konusu olmayacağı tabî'dir. Bu, bir bakıma niyetsiz amelin sahîh sayılmayacağı ve sâhibine fayda sağlamayacağı mânâsındadır. Filhakika bâzı mezheblere göre namaz için alınan abdestte, gusûl ve teyemmümde niyet şart olduğu gibi, namazda, zekâtta, oruc, hac, itikâf ve sair ibâdetlerde, talâk, itâk ve kazf gibi bâzı muâmelâta da niyet şart ola-

rak ileri sürülmüştür. Bu bakımdan, amellerin başlangıcında niyetin hatırlanması onların rüknü, niyete muhâlif amelde bulunulmaması da şartı sayılmıştır.

Niyet, amelde ihlâs ve samimiyeti gerektiren bir kalb işidir. Bu sebeple, yalnız ibâdetlerde değil, insanoğlunun her türlü dünyevî hareketlerinde de kendisi için bir kazanç kaynağı ve Allah (C.C.) a yaklaşma vesîlesidir. Yemek içmek veya karın doyurmak, insanın tabîî ihtiyacıdır ve bu ihtiyacın günün muayyen saatlerinde giderilmesinde, vücûdun sağlığını korumaktan veya normal hayâtı devam ettirmekten başka bir gayenin bulunmadığı âşikârdır. Bununla beraber insan, karnını, Allah (C.C.) a itâat etmek için kuvvet kazanmak niyetiyle doyurursa, sevab ve ıkâb yönünden hiçbir değeri olmayan mücerred "yemek" fiili, bu niyetle sevab yönünden değer kazanır ve sâhibine de sevab kazandırır.

Menhiyyattan olan fiillerden sakınmada ve emrolunan fiillere mübaşeretle de niyetin ölçü olduğuna şüphe yoktur. Meselâ İslâm Dîni sarhoş edici bütün içkileri haram kılmıştır. İnsan, ya Allâh'ın nehyi dolayısıyla içkiden sakınır ve bu sakınmada Allah (C.C.) a yakın olma niyeti taşır; yâhut da içkiye karşı allerjisi vardır; içtiği zaman rahatsızlık hisseder; ve içmekten vazgeçer; veya içki bulamadığı için içmez. Bu, tıpkı gönlünü eğlendirecek kadın bulamadığı için namuslu geçinen erkeklerin misâlidir.

Araplar, bu gibileri hakkında *عَصَمْتُهٗ أَنْ لَا يَجِدَ* tekerlemesini kullanırlar ve "Onun ismeti, yâni temizliği, saflığı ve günahsızlığı, bulamamaktadır" demek isterler.

Birinci şıkta, Allah (C.C.) a yakın olmak niyetiyle gûnahtan sakınan kimse, bu niyetine göre sevab kazandığı halde, ikincileri bu sevabdan mahrum kalırlar; ne var ki, nehyolunan fiili işlemedikleri müddetçe de ıkâbtan kurtulurlar.

İşte, açıklamağa çalıştığımız bu mânâ, Hazret-i Peygamber (A.S.) in,

وَأَتَمَّا كُلِّمْتَنِي مَا تَوَى

"Her kişi için yalnız niyet ettiği şey vardır." sözüyle en güzel bir şekilde ifade edilmiştir.

**

İslâmiyet'in henüz yayılmağa başladığı ilk devirlerde, Mekke müşriklerinin Hazret-i Peygamber (S.A.S.) e ve O'nun aşhâbına karşı yönelttikleri tecâvüz ve hakaretlerin ne derece şiddetlendiği ve haddi ne derece aştığı; bu sebepten, evlerinin bir köşesinde Allah (C.C.) a ibâdet etmekten ve nefislerini beşerî kötülüklerin kalıntılarından temizlemekten başka gayeleri olmayan müslümanların, Allah (C.C.) a karşı bu kulluk vazîfelerini bile rahatça ve korkusuzca yapmak imkânından mahrum kaldıkları, İslâm târihi okuyan herkesin mâlûmudur. Yine bilinir ki, önceleri sokaklarda ve Kâ'be civarında dille

başlayan sataşma ve hakaretler, İslâm'a girenlerin sür'atle çoğalması neticesinde fiilî tecâvüzlere inkılâb etmiş, müşrikler tarafından zaman zaman yakalanan müslümanlar, çeşitli işkencelere mâruz bırakılarak dinden dönmeğe zorlanmışlardır.

Bu işkencelerin tahammül edilmez bir hal alması üzerine, başta Hazret-i Peygamber (S.A.S.) olmak üzere Ebû Bekr (R.A.) ve diğer müslümanlar, evlerini barklarını, mallarını mülklerini Mekke'de bırakarak Medîne'ye hicret etmişlerdir. Gittikleri şehirde iş bulmak, karın doyurmak ve hattâ evli iken yalnız kalmak gibi karşılaşmaları mukadder olan çeşitli sıkıntılar onlar için hiçbir endişe kaynağı olmamış, yalnız Allah (C.C.) için ve Allah (C.C.) yolunda hareket etmenin mutluluğu içinde her türlü sıkıntıya gönül rızâsıyla göğüs germişlerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de, muhâcirlerin bu hâlini tavsîf eden şu âyet vârid olmuştur:

... الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ
وَأَمْوَالِهِمْ يُبْتَغُونَ فِضْلًا مِنْ اللَّهِ وَرِضْوَانًا
وَيُصْرُونَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ أَوْلَئِكَ هُمُ

الصَّادِقُونَ

"... O muhâcirler ki, yurtlarından ve mülklerinden sürülmüşlerdir; (bununla beraber onlar yine de) Allah (C.C.) dan bir fadl beklerler ve O'nun rızâsını kazanmak isterler; Allâh'a (dînine) ve Pey-

gamberine yardım ederler. İşte sâdik olanlar bunlardır." (Haşr Sûresi: 8).

A yet-i kerîmede, Mekke'den Medîne'ye hicret eden müslümanların niyetlerine işâret edildiği açık bir şekilde görülmektedir. Çeşitli işkencelere mâruz kalmalarına rağmen, Allah (C.C.) ın rızâsını kazanmak, dînine ve Peygamberine yardım etmek niyetiyle evlerini ve mallarını bırakmışlar, daha başka sıkıntılarla karşılaşmaları mukadder olan Medîne'ye hicret etmişlerdir. Bu bakımdan hicretleri Allah (C.C.) a ve Rasûlü (S.A.S.) ne müteveccih olmuş, aynı zamanda, kalblerinde taşıdıkları niyet, âyette görüldüğü şekliyle onları Allah (C.C.) ın senâsına mazhar kılmıştır.

Muhâcirlerle ilgili olarak açıklamaya çalıştığımız bu mânâ, yazımızın başında zikrettiğimiz hadîs-i şerîfin, yine Buhârî'de yer alan değişik bir rivâyetinde şu şekilde ifade edilmiştir:

فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ

فَهِيَ هِجْرَةٌ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ...

"Kimin hicreti Allah (C.C.) a ve Rasûlü (S.A.S.) ne müteveccih ise, onun hicreti Allah (C.C.) a ve Rasûlü (S.A.S.) nedir." (Buhârî, Sahîh: I. 20).

Rivâyet olunduğuna göre, Mekke'den Medîne'ye hicret edenler arasında bir şahıs vardı ve Ummu Kays isminde bir kadınla evlenmek istiyordu. Ancak Ummu Kays, bu

şahsın kendisiyle evlenebilmesi için onun da Medîne'ye hicret etmesini şart koşmuştu. Şahıs, bu şartı çâresiz kabûl etmiş ve hicretinden sonra da Ummu Kays ile evlenmişti. Bu hâdiseden dolayı adam, Medîneliler arasında "Ummu Kays'ın muhâciri" mânâsına gelen Muhâciru Ummi Kays lâkabıyla anılmağa başladı.

Daha sonraları, Hazret-i Peygamber (S.A.S.) in yukarıda zikrettiğimiz hadîsine vürûd sebebi olduğu sanılan bu vak'a, Mekke'den Medîne'ye hicret eden ve yukarıda da belirttiğimiz gibi, Allâh-u Teâlâ'nın senâsına mazhar olan müslümanlardan farklı olarak, Muhâciru Ummi Kays'ın nasıl bir niyetle hicret meşakkatine katlandığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Muhâciru Ummi Kays da diğer müslümanlarla beraber Medîne'ye hicret etmiş, onlar gibi yolculuğun çeşitli güçlüklerine göğüs germiştir. Belki o da diğerleri gibi malını mülkünü Mekke'de bırakmış, evi varken evsiz, işi varken işsiz kalmış, zengin iken fakir olmuştur. Bununla beraber, onu diğerlerinden ayıran bâriz bir fark vardır ve bu fark, onun niyetindedir. Diğerleri hicrete niyet ettikleri zaman maksatları Allah (C.C.) in dînine ve Peygamberine hizmet etmektir; kısacası hicretleri Allah (C.C.) a ve Rasûlü (S.A.S.) ne idi. Halbuki Muhâciru Ummi Kays, hicrete niyet ettiği zaman Ummu Kays ile evlenmeyi düşünüyordu; yâni hicreti bir kadına

müteveccih idi. Allah (C.C.) indinde ecr ve sevâba müstehak olan fiil, elbette ki bu niyetlere göre değerlendirilecek ve hüküm hâlis olan niyet lehine verilecektir. Nitekim Hazret-i Peygamber (S.A.S.), hadîsinin son kısmında bu gerçeği ortaya koyarak şöyle buyurmuştur:

فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ إِلَى
مَرْأَةٍ يَتَّكِلُ عَلَيْهَا فَرَجَّتْ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ

"Kimin hicreti kavuşmak istediği bir dünyâ nîmetine veya evlenmek arzusunda bulunduğu bir kadına müteveccih ise, onun hicreti hicret ettiği şeyedir."

Yukarıdan beri bâzı misâllerle açıklamağa çalıştığımız hadîs-i şerîfin, ferd olarak ibret alacağımız hikmetleri pek çoktur. Bunların başında niyetlerin düzeltilmesi gelir: Bakkal, manav veya tüccar, yalnız para kazanıp kesesini doldurmak yerine, hizmetleri halkın ayağına getirdiği için Allah (C.C.) in rızâsını kazanmak niyetiyle ticâret yaparsa, tartısında veya ölçüsünde hîleye kaçacağı tasavvur olunabilir mi? Memur, Allah (C.C.) in rızâsını kazanmak niyetiyle halkın işini kolaylaştırır ona güçlük çıkarmazsa rüşvet alacağı düşünülebilir mi?

Biz, hangi meslekten olursa olsun, ferdlere aynı niyetle faâliyet gösteren bir toplumun geri kalacağını, veya halledilmemiş müşküller arasında bocalayıp duracağını tasavvur edemiyoruz.